

The article is devoted to the study of formation of cross-cultural values of the youth in higher teaching educational institutions.

Formation of cross-cultural values of students is a purposeful pedagogical process that ensures their assimilation, internalization on a personal level through reflection and cross-cultural interaction. To study the condition of formation of cross-cultural values of the youth in higher teaching educational institutions, we conducted the ascertaining stage of the experiment, which included 554 students. The research of formation of cross-cultural values among students was based on the criteria (cognitive, emotional and valuable, active) which were identified according to the structure of the key concept. In this paper there were used the following diagnostic methods as conversation, questionnaires, interview, which allowed to analyse the main idea, opinions and attitude of Ukrainian youth to the problems of cross-cultural values. The main problems and difficulties of the phenomenon among the youth of higher teaching educational institutions are determined on the basis of applied diagnostic methods.

Thus, the conducted experiment showed that the insufficient attention was paid to the organization of educational process with regard to the formation of cross-cultural values of students. The basic reasons for low levels of formation of cross-cultural values are – the deficient activity of teachers, curators and lack of systematic educational work in this direction.

Key words: *cross-cultural values, cross-cultural interaction, students, higher teaching educational institutions, factors.*

УДК 37.032

Надія Олійник
Nadiia Oliinyk

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

FORMATION OF INDIVIDUAL IMAGE OF FUTURE TEACHERS

У статті схарактеризовано складові елементи індивідуального іміджу майбутнього педагога. Виявлено роль комунікативної культури вчителя, етапи реалізації професійного педагогічного спілкування, а також зазначено показники високого рівня сформованості педагогічної культури. Вказано особливості формування зовнішнього вигляду вчителя та манера його поведінки у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: *імідж педагога, професійна компетентність, навчально-виховний процес, педагогічне спілкування, комунікативна культура.*

Одним із пріоритетних напрямів розвитку освіти на сучасному етапі, означених у державних документах, є підготовка кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких та інформаційних технологій, мобільності й конкурентноспроможності на ринку праці. Саме тому в Україні має стверджуватись стратегія прискореного випереджувального розвитку освіти і науки, фізичних, моральних, інтелектуальних та інших сутнісних сил особистості.

На викладача сучасної вищої школи покладаються функції допомоги студентам у досягненні успіху в майбутній професійній діяльності, особистісного розвитку у навчально-виховному процесі. Зміна ставлення до процесу формування особистості зумовлює тенденцію розширення функцій викладача, підвищення його фахового, духовного та культурного рівня, якісного вдосконалення педагогічної комунікації, створення особистісно орієнтованого середовища в студентській аудиторії. Саме у наш час постала необхідність у підготовці педагогічних кадрів, які готові до педагогічного моделювання, конструювання та проектування в освітньому просторі вищого навчального закладу в умовах інформаційного суспільства. Тому проблема

індивідуального іміджу майбутнього педагога, як відображення внутрішньої культури особистості в педагогічній науці є важливою передумовою професійного успіху.

Сьогодні роль індивідуального іміджу педагога як презентації та ствердження унікальності суб'єкта забезпечує не тільки професійну ідентифікацію та саморозвиток особистості, але й стає однією з актуальних проблем його дослідження. Саме вища освіта повинна об'єднувати у цілісний комплекс навчально-методичну підготовку й позанавчальний особистісний розвиток майбутнього педагога та формувати його імідж.

Питання професійної компетентності майбутнього педагога все частіше стають предметом наукового розгляду. У свою чергу, індивідуальний імідж, є важливою складовою професійної компетентності, стає головним аспектом у багатьох сучасних дослідженнях. Процес формування індивідуальності вчителя всебічно досліджено С. Пльмановим, В. Загвязинським, Л. Лузіною, Н. Осуховою, А. Панасюком, О. Перелигіною, О. Петровським та ін. Дослідники С. Амінтаєва, М. Апраксина, О. Бекетова, Л. Жарікова, А. Калюжний, О. Петрова, В. Черепанова, В. Шепель сформулювали ключові поняття, пов'язані з терміном «імідж», та зумовили появу нової галузі педагогічної науки – педагогічної іміджології.

Психолого-педагогічні основи культури педагогічного спілкування та теоретико-методологічних засади її формування вивчалися Л. Барановською, В. Грехнєвою, М. Рібаковою, Г. Ридановою та ін., активні методи соціально-психологічної підготовки вчителів до педагогічного спілкування, формування, корекції комунікативних умінь були об'єктом досліджень.

Важливо звернути увагу на ефективності впровадження педагогічних технологій організації навчально-виховного процесу (В. Безпалько, О. Пехота, І. Підласий, С. Сисоєва), також дослідження з вивчення специфіки підготовки майбутніх фахівців у контексті сучасних проблем комунікації проводили А. Алексюк, Н. Боритко, Н. Волкова, В. Гриньова, І. Зязюн, А. Капська, Л. Рувинський, Н. Скотна, Ф. Хміль, Т. Шепеленко та ін. Тому доцільним є характеристика наукових концептуальних положень щодо організації виховного процесу у вищій школі, детального опису системи виховних впливів, засобів, змістового наповнення педагогічного спілкування у формуванні комунікативної культури та духовних цінностей майбутніх педагогів.

Метою статті є актуалізація проблем формування іміджу педагога, теоретичне обґрунтування його сутності, значення та структури.

При формуванні іміджу майбутнього педагога слід спрямовувати активну діяльність, що буде орієнтована на інформування вчителя про сильні боки особистісних якостей і ставлень, які мають об'єктивне значення для успішної роботи з дітьми. Правильно зрозуміле навчально-виховне значення іміджу педагога для розвитку підростаючого покоління формує його відповідальне ставлення до моделювання своєї індивідуальності. Практичне оволодіння вчителя основними принципами педагогічної етики, розвиток його професійної культури і наукової організації праці є важливим аспектом становлення іміджу.

Зауважимо, що педагогічна іміджологія розглядається складова прикладної іміджології, що розглядає проблеми психолого-педагогічного порядку у формуванні іміджу спеціалізованих установ, учителів загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів вищих навчальних закладів. Мета педагогічної іміджології полягає в тому, щоб науково обґрунтованим дослідницьким шляхом побудувати програму впровадження та реалізації іміджових атрибутів педагога, а також сформувати образ сучасного навчального закладу.

Індивідуальний імідж майбутнього вчителя може мати персоніфікований і особистісний характер. Залежно від домінантного типу мотивації (психологічна мотивація, пов'язана з потребою людини в підвищенні своєї самооцінки, результатом чого стає досягнення психологічного комфорту та прагматична мотивація, пов'язана з бажанням використати імідж для більш ефективного соціального впливу і досягненні за його допомогою тих чи тих зовнішніх цілей) С. Шерелігіна поділяє індивідуальний імідж на імідж, орієнтований на самовідчуття і сприйняття. Перший характеризується проєкціюванням певних рис, властивих особистості, на широку аудиторію; другий – створенням образу за допомогою особливостей, що вимагаються аудиторією, але не притаманні самій особистості [6]. Звісно, ці різновиди іміджу не виключають один одного і можуть містити як елементи першого, так і елементи другого.

Також індивідуальний імідж формується як особистісний, тобто такий, який базується на рисах, що знаходять свій вияв у психічних особливостей і реалізуються через такі категорії: характер, темперамент, емоції.

Розглянемо особливості формування індивідуального іміджу залежно від того, яку соціальну роль виконує особистість у соціальній групі. Виокремимо іміджі для спілкування з діловими партнерами, іміджі для спілкування з людьми, що мають владу тощо. Індивідуальний імідж людини включає в себе такі елементи:

- 1) характеристики цієї людини, яка і виступає іміджотворювальною інформацією;
- 2) образ цієї людини, сформований у психіці кожного з членів аудиторії іміджу у вигляді комплексу різних характеристик людини – зовнішніх і внутрішніх;
- 3) думку про людину як оцінку іміджу образу цієї людини, яка виникла в уяві аудиторії;
- 4) прототип іміджу – самої цієї людини;
- 5) об'єкт іміджологічного впливу, члена аудиторії іміджу, сформувався образ цієї людини, виникла оцінка цього образу, виник імідж цієї людини.

Імідж являє собою досить складний феномен, у якому переплетені зовсім різні чинники. Процес формування індивідуального іміджу майбутнього вчителя – це умова, засіб, спосіб становлення індивідуальності суб'єктів освітнього процесу. При цьому імідж виступає критерієм якості діяльності вчителя (презентація, розв'язання педагогічного конфлікту тощо), а також є системою особистісних якостей педагога (толерантність, тактовність, доброзичливість, рефлексивність тощо) і психологічних засобів (вербальних і невербальних засобів спілкування, позицій, ролей), до яких ціленаправлено звертається вчитель із метою досягнення оптимального результату своєї педагогічної діяльності.

Розвиток сучасної освіти потребує формування професійної компетентності педагога нового типу, які в умовах інноваційного освітнього середовища не тільки передають на інформаційному рівні учням знання, а й сприяють розвитку креативності їх мислення, формуванню умінь самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації. Провідне місце в професіограмі вчителя посідає спрямованість на особистість педагога як мотиваційна зумовленість його дій, вчинків, усієї поведінки конкретними життєвими цілями, джерелом яких є потреби, суспільні вимоги. Викладач повинен ставити перед студентами посильні й розумно сформульовані вимоги з метою його подальшого розвитку, тобто здійснювати педагогічний вплив гуманістичного, а не авторитарного характеру. Виявляючи в діалозі, співпраці, партнерстві повагу до студента, толерантність і справедливість, тим самим захищає свободу особистості, продовжує культурну спадщину, виступає співучасником зміцнення демократичного ладу суспільства.

Враховуючи соціально-економічні особливості сучасного етапу розвитку суспільства, систему моральних, духовних, естетичних цінностей молоді людини, слід акцентувати увагу на впровадження особистісно орієнтованих педагогічних технологій організації навчання та виховання студентів. Формування культури особистості – не зовнішній, а внутрішній процес людини, котрий залежить від бажання духовно розвиватися. Підвищення рівня духовності суспільства, вдосконалення культури, як зазначає О. Платонов, є не самоціллю, а необхідною умовою розвитку гармонійної особистості, подальшого зміцнення матеріальних і духовних основ сучасного життя, подолання негативних явищ, що знайшли відображення в девальвації соціальних і моральних цінностей, падінні інтересу до громадських справ, прояві бездуховності і скептицизму [7, с. 130].

В умовах сучасного інформаційного суспільства особливо актуальною є проблема формування комунікативної культури студентів, ефективність вирішення якої залежить від педагогічного спілкування як важливого засобу виховного впливу. У науковій літературі зазначено, що педагогічне спілкування – це система способів і прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, здійснення виховного впливу та налагодження взаємин. [2, с. 37]. Тому культура педагогічного спілкування включає загальну культуру людини, психолого-педагогічні знання, вміння та навички, відповідний емоційний настрій і спрямованість педагога на ефективну діяльність. Комунікативна поведінка полягає в організації мовного процесу та відповідно до процесу невербальної поведінки вчителя,

що впливає на створення емоційно-психологічної атмосфери спілкування, на взаємини між учителем та учнями.

При цьому розглянуто етапи реалізації професійного педагогічного спілкування, а саме:

- 1) *прогностичний* – моделювання педагогом майбутнього спілкування;
- 2) *«комунікативна атака»* – завоювання ініціативи, встановлення ділового та емоційного контакту, що реалізується прийомами динамічного впливу: зараження (відгук у взаємодії з іншими людьми на підставі співпереживання з ними), навіювання (цільове свідоме захоплення оточуючих певною мотивацією), переконання (усвідомлений аргументований вплив на систему поглядів індивіда);
- 3) *керування спілкуванням* – цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до його мети;
- 4) *аналіз спілкування* – порівняння мети, засобів з результатами взаємодії.

На кожному етапі взаємодії педагога зі студентами слід дбати про: формування почуття колективізму; встановлення міжособистісного контакту; невербальний візуальний контакт; демонстрацію власного ставлення щодо вияву розуміння внутрішнього стану студентів; постійний інтерес до студентів; створення ситуації успіху. Спілкування в процесі навчання неможливе без обміну інформації, взаємодії, сприйняття партнерів спілкування відповідно до соціального досвіду та настанов, що й складає його структуру: комунікативну (обмін інформацією), інтерактивну (взаємодію) та перцептивну (розуміння людини людиною). У ході формування завдань з розвитку комунікативної етики важливо враховувати таку думку: «Взаєморозуміння – це не просто моє розуміння іншого, але й знання того, що інший розуміє мене... І ось що важливо: коли ми говоримо про взаєморозуміння, то передбачаємо, що партнери зі спільної діяльності не просто відображають один одного, але й взаємно поділяють точку зору» [4 с. 205].

У формуванні іміджу вчителя першочерговим є розвиток педагогічної культури, що є частиною загальнолюдської культури. У ній втілені духовні цінності освіти й виховання (педагогічні знання, теорії, концепції, накопичений педагогічний досвід, професійні етичні норми) та матеріальні (засоби навчання та виховання), а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах. Педагогічна культура вчителя є системним утворенням. Її *головними структурними компонентами* є: педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення вчителем зразків педагогічної практики з позицій гуманізму.

При цьому, показниками високого рівня сформованості педагогічної культури слід вважати:

- гуманістичну спрямованість особистості педагога;
- психолого-педагогічну компетентність і розвинуте педагогічне мислення;
- освіченість у галузі предмета, який учитель викладає, і володіння педагогічними технологіями;
- досвід творчої діяльності, вміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як систему (дидактичну, виховну, методичну);
- культуру професійної поведінки (педагогічного спілкування, мови, зовнішнього вигляду).

Так, учителю з високим рівнем педагогічної культури властиві теоретичне обґрунтування власної педагогічної позиції, системність педагогічної діяльності, творення, гнучкість і варіативність у прийнятті рішень. Він не тільки зберігає і відтворює духовні цінності освіти та виховання, а й сам створює їх у вигляді нових технологій, методик, виховних систем. І, навпаки, в учителя з низьким рівнем професійної культури виявляється невпевненість, нестійкість власної педагогічної позиції, безсистемність, непослідовність, невміння вирішувати педагогічні проблеми. Також важливого значення набуває предметна підготовка (блок спеціальних дисциплін), спрямована на засвоєння логіки розгортання змісту конкретного наукового знання як складової частини загальнолюдської культури, і як засобу розвитку особистості учня.

Формування культури зовнішнього вигляду вчителя – це його невід'ємна складова, що виконує професійну функцію: сприяє вихованню художньо-естетичних смаків учнів та гармонійно уособлює професійну діяльність учителя. Одяг повинен бути естетично витри-

маний: гарний, у кольоровій гамі переважають помірні насичені барви. У манері одягатися знаходять вияв уміння враховувати місце, вік, нагоду, контингент вихованців та конкретну ситуацію. Вважається, що люди оцінюють один одного за зовнішнім враженням, що складається впродовж перших п'яти секунд знайомства, а також манерою спілкування. Саме такі якості особистості, як зовнішність, голос і вміння вести діалог, можуть сприяти взаємодії та взаєморозумінню в педагогічному спілкуванні.

Тому однією з важливих характеристик діяльності педагога є його мовна культура. Мова – найважливіший засіб спілкування вчителя з учнями, головний інструмент педагогічної праці. Вона є засобом безпосереднього впливу на свідомість і поведінку учнів. Важливі показники мовної культури педагога – змістовність, логічність, точність, ясність, стислість, простота, емоційна виразність, яскравість, образність, барвистість мовлення, правильна літературна вимова, вільне, невимушене оперування словом, фонетична виразність, інтонаційна різноманітність, чітка дикція, правильне використання логічних наголосів і психологічних пауз; взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами та мімікою.

Також невід'ємною складовою формування іміджу є манера вчителя, що виявляється через зовнішню форму його поведінки в соціумі: учнівському, батьківському та вчительському колективах. Чим досконаліші ці манери, тим більша сила їх виховного впливу. Учительські манери повинні мати яскраво виражений особистісний характер та естетично витриманими. Особлива посмішка, жести, стиль спілкування, манери вітатись тощо в кожного свої, тому така своєрідність і вабить дітей. Поведінка вчителя має бути емоційно стабільною, оскільки учні дуже чутливі до зміни настрою, почуттів. Зайве занепокоєння вчителя якоюсь проблемою знаходить своє відображення у зміні емоційного настрою учнів. Педагогу варто ознайомитись із прийомами автотренінгу та використовувати їх з метою вмілого керування власними емоціями, загальним станом.

Прояви індивідуальності вчителя, його поведінка під час навчальної та виховної взаємодії є провідним чинником становлення педагога. Здатність особистості до прояву індивідуального впливу залежить від власного типу, основних властивостей комунікативної, особистісної та мотиваційної структури людини. В подальшому це впливає на сприйняття педагога загалом, визначає бажання та мотивацію вихованців до самовдосконалення.

Грунтовних змін зазнає навчально-виховний процес підготовки майбутніх педагогів під дією виховної функції спілкування, котре пропонується типом педагогічних стратегій – аналітичної, організаційної та методичної. За першої стратегії тип відносин між суб'єктами навчально-виховної діяльності наближається до авторитарних. Другий і третій – притаманні викладачам, котрі взаємодіють на основі партнерства, успішно реалізують принципи педагогіки співробітництва, прагнуть до запровадження інтерактивних методів навчання, самовдосконалення та ефективно організують співпрацю.

Саме за умов педагогічного спілкування, в основі якого – діалогічний підхід, по-іншому формулюється проблема комунікації, центральною ланкою якої є дослідження розвивальної стратегії особистості студента, його саморозвитку в організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Особистісно орієнтований підхід набуде практичного значення за умов доведення до конкретного опису виховних впливів, засобів, змістового наповнення педагогічного спілкування, котрі можуть бути реалізовані в освітній практиці як психолого-педагогічній системі, що враховує особливості студентів як суб'єктів саморозвитку.

У сучасній науці загострюється проблема формування іміджу педагога та рівня майстерності педагогічного спілкування викладача. У зв'язку з цим актуалізується пошук нових технологій, котрі спрямовуються на розвиток його особистісних якостей, мовленнєвої та комунікативної компетентності, умінь контактування. Результативність навчально-виховного процесу здебільшого залежить від конкретних особливостей структури вербальної взаємодії викладача та студентів, реалізації завдань цієї взаємодії, його стилю спілкування й індивідуального впливу, сприймання та розуміння один одного, формування взаємостосунків під час навчальної взаємодії, майстерності педагога.

Отже, майбутній учитель зобов'язаний бути не тільки компетентним фахівцем з високою науковою і діловою кваліфікацією, виконавською дисципліною, а також духовно багатою особистістю, що несе моральну відповідальність за свою навчальну та виховну діяль-

ність у школі. Він має бути водночас комунікабельною особистістю з високою культурою спілкування, забезпечувати позитивний моральний та емоційний настрій при педагогічній взаємодії. Вчитель повинен дотримуватись певної моделі взаємодії з учнями, а також у процесі педагогічної діяльності корегувати власну поведінку, максимально узгоджуючи її з цілями навчання відповідно конкретної педагогічної ситуації, враховуючи школярів як партнерів по спілкуванню.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б.Г. Вибрані психологічні роботи : навч. посіб. : / Борис Герасимович Ананьев. – Москва : Педагогіка, 2006. – у 2 т. – Т. 1. – 232 с.
2. Бутенко Н.Ю. Комунікативні процеси у навчанні : підручник / Наталія Василівна Бутенко. – Київ : КНЕУ, 2004. – 383 с.
3. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : навчальний посібник / Наталія Павлівна Волкова. – Київ : Академія, 2006. – 256 с.
4. Етика ділового спілкування / за редакцією Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук / Навч. посібник. – Київ : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
5. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Галина Михайлівна Мешко. – Київ : Академвидав, 2010. – 200 с.
6. Науково-освітній потенціал нації: погляд у ХХІ століття / Авт. кол. : В. Литвин, В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – Кн. 3: Модернізація освіти. – Київ : Навчальна книга, 2003. – 943 с.
7. Платонов О. Проблема формування духовного світу особистості в сучасних філософських концепціях / О. Платонов // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. – Вип. XXVIII [за заг. редакцією В.І. Сипченка]. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2005. – С. 130-133.
8. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / М.В. Артюшина, Л.М. Журавська, Л.А. Колесніченко та ін. ; за заг. ред. М.В. Артюшиної. – Київ : КНЕУ, 2008. – 336 с.

Formation of individual teacher's image which is capable for creative work, professional development, self-improvement are characterized in the scientific article. Teacher charged with helping students succeed in their future careers, personal development in the educational process in the modern high school. Necessity of teacher's training, who are willing to teacher modeling, designing educational space in higher education are indicated.

Basic principles of practical teacher's mastery ethics, professional development of its culture and organization of work, which is an important aspect of the formation of the image are determined. The features of formation of individual image and its constituent elements are considered. The professional teacher's image is a criterion of teacher's quality, the system of personal qualities and psychological means, which are used by teacher to achieve optimal results educational activities. The problem of communicative culture of students, the effectiveness of which depends on the resolution of pedagogical dialogue as an important means of educational influence are analyzed. Stages of professional pedagogical dialogue that corrects behavioral processes verbal and nonverbal interactions are considered. Teacher's image culture which performing professional function through the formation of artistic and aesthetic tastes of pupils and perfectly represents the personality of the teacher are described. The main features of the teacher as a sociable personality with high culture of communication that provides positive moral and emotional interaction with teaching are summarized.

Key words: teacher's appearance, professional competence, educational process, pedagogical communication, communicative culture.